

Diederik Samwel

Tropenvader

ROMAN

Uitgeverij Brandt
Amsterdam 2020

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt door het
Amsterdams Fonds voor de Kunst

AF amsterdams
fonds voor de
kunst

Voor mijn vader

Copyright © Diederik Samwel 2020

Omslag: Borinka

Auteursfoto: Annaleen Louwes

Typografie: Zeno

NUR 300

ISBN 978 94 93095 29 8

O

‘Moet ik je echt álles vertellen? Ik weet het niet. Wat wist ik van mijn eigen ouders? Je grootvader hebben ze gebroken. Kapotgemaakt. Er was niets meer van hem over toen ik wilde weten wie hij was. Bij je grootmoeder lag het anders, ingewikkelder. Altijd dat bezorgde, altijd bang dat ik iets tekort zou komen. Voortdurend het besef dat ze me in de steek had gelaten toen het erop aankwam. Daardoor was ze ervan overtuigd dat ze iets goed te maken had. Maar ach, zo simpel ligt het allemaal niet. Het zou beter zijn geweest wanneer ze er een streep onder had gezet.’

Nu pakte hij me bij de schouders. Zijn ogen waren vlakbij.

‘Zit ik me aan te stellen? Ben ik sentimenteel?’

Hij schraapte zijn keel.

‘Hoe kan het dat je zo op mij lijkt?’

Wat had ik daar nou op te zeggen? Maar ik kon ook moeilijk doen of ik niets had gehoord. Ik kneep hem in zijn wang.

‘Pa, laten we weer gaan slapen. Lijkt me beter.’

Hij schudde heftig met zijn hoofd.

‘Als ik er straks niet meer ben en je niet meer kan tegen spreken, ben jij de enige die het begrijpt.’

Mijn vader rekte zich uit en drukte zijn lippen op mijn voorhoofd. Daarna liep hij de kamer in, stapte in bed en trok het dekbed over zijn oren.

Oud-Zuid, 1962

De twee mensen die mij op de wereld zetten, hadden geen idee waar ze aan begonnen. Dat ze zeven jaar scheelden was nog wel te overzien, maar dat mijn vader eigenlijk twee generaties te laat was geboren, in een ver, tropisch land had moeten vechten voor zijn leven, wereldzeeën was overgestoken en daarna al aardig wat harten had gebroken, was toch een heel ander verhaal dan de ook in de oorlogsjaren tamelijk onbezorgde jeugd van mijn moeder. Zij had nog een hoop te ontdekken voor ze in de gaten kreeg dat ze eigenlijk twee generaties te vroeg ter wereld was gekomen.

Maar daar trok de liefde zich niets van aan. Mijn ouders waren stapeldol op elkaar. Dat ze allebei een andere fase doormaakten, deed daar niets aan af. Terwijl mijn vader zich als stagiair op een advocatenkantoor in Oud-Zuid volledig uit de naad werkte, bezocht mijn moeder beschroomd en onwennig haar eerste colleges kunstgeschiedenis aan de UvA. Misschien lag het wel aan die verschillende werelden dat ze elkaar iedere avond terugvonden alsof het hun allereerste afspraakje betrof.

Ook na de eerste maanden van vlinders, rozengeur, zoete beloftes en onbezonnen geilheid, konden ze niet van elkaar afblijven. Als kind ga je naderhand niet aan je ouders vragen of en hoe uitgebreid ze zich rekenschap hadden gegeven van de eventuele consequenties, maar niet al te lang daarna bleek ik mijn komst aan te kondigen. Op de bruiloft was daar nog niets van te zien en de mensen die dat later zo nodig wilden uitrekenen om er schande van te spreken, nou, die gingen volgens mijn vader hun gang maar. Waar mijn moeder gevoelig was voor wat de buitenwereld vond, haalde hij daar zijn schouders over op. Het was toevallig hún zoon.

Mijn eerste weken sleet ik in een souterrain aan de Nicolaas Maesstraat met een hospita die het aanvankelijk on-

getrouwde stel oogluikend onderdak had geboden. Ze kreeg een goed humeur van hun prille geluk, bleef altijd net even te lang staan wanneer ze mijn vader tegenkwam op de gang en kon de maandelijksse huurinkomsten prima gebruiken. Maar zodra dat extra bewonertje haar nachtrust in stukken begon op te delen en bovendien aanleiding gaf tot allerlei smadelijke verhalen in de buurt, konden we inrukken. Mijn broertjes werden dan ook vier respectievelijk vijf jaar later geboren toen we aan het 's Gravesandeplein in Oost woonden: op drie hoog, schuin tegenover het olvg.

Na de geboorte van mijn jongste broertje werd de etage echt te krap en verhuisden we naar Amstelveen. Daar kwam ons leven geheel en al in het teken van de drie 'r'-en te staan: reinheid, rust en regelmaat. Volgens omaatje, de moeder van mijn vader, was dat onontbeerlijk in een huishouden met kleine kinderen. Geregeld kwam ze over uit Hilversum om op te passen en erop toe te zien of we wel aan die driedubbele maatstaf voldeden. Graag zou ik daar de 'r' van rimpelloos aan toe willen voegen, maar zoiets kan natuurlijk pas achteraf: als je genoeg hebt meegemaakt om het onderscheid tussen rimpelloos en rimpelingen te kunnen maken.

Op school deed ik mijn best: vrijwel alles lukte, maar niettemin was ik opgelucht als ik weer naar huis kon. Daar zat mijn moeder op me te wachten, want in die tijd was zij er altijd en overal. Dan had ik vooral zin in een boterham met pindakaas, een beker melk, een *Donald Duck* en verder vooral rust aan mijn kop, terwijl zij uitgerekend op dat moment zo nodig wilde weten hoe mijn schooldag was geweest. Ja jemig! Ze had toch zelf ook op school gezeten? Nou dan! In plaats van mij elke dag dezelfde vraag te stellen kon ze zich veel beter bezighouden met mijn twee broertjes, die voornamelijk jengelden, met eten knoeiden en luiers vol kakten. 's Avonds kon mijn vader zich reuze vrolijk maken als die reactie weer eens opdook in mijn moeders dagrapport.

Niet dat ik mijn ouders afliuisterde. Maar soms was ik nog wakker als mijn vader thuiskwam. 's Zomers namen ze dan in

de achtertuin, schuin boven mijn kamertje, de dag door met z'n tweeën. Ik hoefde niet eens mijn bed uit te komen om hun gesprek te kunnen volgen. Bovendien was ik die ene keer dat ik wel mijn hoofd tussen de spijlen van het Franse balkonnetje had gestoken, flink geschrokken toen ik de hand van mijn moeder op en neer zag gaan onder het overhemd van mijn vader en hij even later in een kramp schoot.

Op sommige avonden nam hij, tegen het uitdrukkelijke advies van mijn moeder in, onmiddellijk de trap naar boven. Ze had ons immers net in bed gelegd en nu was het eindelijk rustig boven. Dan hadden ze nog iets aan hun avond. 'Jawel, maar het zijn toch ook mijn zoons?' riep hij dan, half serieus, half plagend. Hij begon in de kamer van mijn broertjes, maar die waren meestal allang vertrokken. Daarna deed hij behoedzaam mijn kamerdeur open. Op kousenvoeten sloop hij dichterbij. Was ik wakker, dan slaagde ik er nooit in me slapend te houden. Óf ik hield mijn ogen te stijf dicht, óf ik probeerde hem vanonder mijn wimpers te bespieden. Dat viel met geen mogelijkheid vol te houden, zeker niet zodra hij zich over me heen boog en zijn vingers over mijn voorhoofd liet glijden. De ruimte vulde zich met de geur van Lifebuoy, zijn favoriete rode zeep waar ook mijn moeder een enkele keer naar rook, en tabak, met iets zurigs erdoorheen. Bovendien floot hij zachtjes tussen zijn tanden, liet hij een vinger knakken of maakte hij een of ander merkwaardig smak- of gorgelgeluidje, waarvan ik vermoedde dat het uit een van zijn gouden tanden kwam. Het was zacht genoeg om mij door te laten slapen, maar hard genoeg om me te laten schrikken. Dan moest ik mijn ogen wel open doen.

'Zo, grote vent. Nog niet moe genoeg? Zal ik je dan eens even...?'

Kansloos was ik. Ook al omdat ik op mijn rug lag, zodra hij de aanval inzette. Herhaaldelijk scheelde het verdomd weinig of ik was een akelige kieteldood gestorven. Een enkele keer wist ik hem op zijn zwakke plek te raken. Die zat bij zijn linkeroksel, waar ik een grote, bruinzwarte moedervlek had

ontdekt. Daar mocht ik niet aankomen; dat lag gevoelig.

Al liet ik er weinig over los, op de lagere school ging het goed. Te goed. Als ik klaar was met rekenen of taal, aardrijkskunde of geschiedenis, pakte ik een boek uit de kast. Dat mocht van de juf in wier ogen ik toch al geen kwaad kon doen. Ja, één keer had ze gezegd dat ik echt niet altijd mijn vinger hoefde op te steken zodra ze de klas een vraag stelde. Hoe gek het ook klonk, zo hield ze mij voor, mijn goede antwoorden maakten mijn positie in de klas er namelijk niet beter op. De toedracht kreeg ik pas te horen toen de juf op een mooie zondagmiddag in het late voorjaar bij ons op de thee kwam. Tijdens die afspraak viel opvallend vaak het woord 'bestwil'.

Zo kwam ik na de zomervakantie op de Montessorischool terecht. Daar had ik vóór mijn elfde verjaardag alle taken van de basisschool afgerond. Tijdens het laatste jaar deed ik boodschappen voor het complete onderwijzend personeel, richtte ik me al maanden van tevoren op de afsluitende toneeluitvoering en had ik tussendoor alle tijd om de schoolbibliotheek te verslinden.

Mijn vader zagen we maar weinig. Door de week maakte hij lange dagen op kantoor en vaak werkte hij ook op zaterdag. Zijn zondag was gereserveerd voor de mappen. Dat waren de dossiers waar hij doordeweeks niet aan toe was gekomen, maar die hij *unbedingt* vóór maandagochtend moest hebben doorgenomen. Anders had hij nog voor de nieuwe week was begonnen al stront met een van de compagnons.

Al dat werk op kantoor ging hem niet in de koude kleren zitten en bezorgde hem regelmatig helse hoofdpijnen. Zijn zondag was dan ook verder bedoeld om bij te komen. Vrijwel elk geluid was hem dan te veel. Zul je net zien dat op zo'n moment een van mijn broertjes een door mij met zorg geconstrueerd legokasteel met de grond gelijk maakte of de laatste *Donald Duck* aan flarden scheurde. Zoiets vroeg om tegenmaatregelen: een duw of een pets tegen het achterhoofd. Als oudste en verstandigste moest ik het vervolgens ontgelden. Dan spoot er vuur uit zijn helblauwe ogen. 'Wie denk je wel

dat je bent! Beetje voor eigen rechter spelen.'

Niks geen laatste waarschuwing of corrigerend tikje. Een oplawaai kon ik krijgen, alsof hij mij wilde laten delen in zijn helse hoofdpijnen. Het gebeurde maar een enkele keer en ik hield het op een misverstand.

Al kreeg ik mijn vader nauwelijks te zien, soms kwam ik toch iets over hem te weten. Zeker tijdens de vakanties bij opa en oma, de ouders van mijn vader. Die woonden in Hilversum en kwamen me dan ophalen in de bordeauxrode Opel Kaptein. Dat model paste goed bij mijn grootvader. Hij reed ingetogen, bijna afwezig, maar de bochten nam hij met statige zwier. Opa hield de hoedenplank in ere, want als hij de deur uitging droeg hij een gevoerde regenjas en zonder uitzondering een zwarte of grijze gleufhoed. Spraakzaam was hij niet. Eigenlijk kwam er alleen iets over zijn lippen wanneer iets of iemand hem niet beviel. Alleen mijn moeder kon rekenen op zijn glimlach. Eerlijk gezegd was ik dan ook een beetje bang voor opa Frederik. Gelukkig was hij vaak van huis: overdag werkte hij als chemicus in het laboratorium waar hij iets deed met pilletjes, 's avonds ging hij op pad om ergens te gaan bridgen of zat hij bij 'De Loge'. Daar haalde hij steevast zijn jacquet voor uit de kast.

Omaatje maakte alles goed. Haar gezicht stond altijd vrolijk, haar ogen straalden iets ondeugends uit en ze hield van lekkere dingen. Ze was ook de enige bij wie ik het niet vervelend vond dat ze me soms iets te lang tegen de borst drukte.

Opa Frederik en oma Johanna woonden in een groot vooroorlogs huis aan het spoor, waar ze meteen na aankomst in Holland met het gezin in waren getrokken. Opa was veel liever naar Amsterdam gegaan, maar ze lieten Indiëgangers destijds geen keuze. Die mochten in hun handjes knijpen als ze überhaupt huisvesting kregen. Het huis lag in een rustige buurt, niet ver van het centrum. De bouwstijl van de jaren

twintig, met van die diepe, sombere erkers, een overhangend dak en veel glas en lood. 's Winters werd ik elke keer overvallen door het grote temperatuurverschil tussen de woonkamer met de twee gashaarden en de rest van het huis.

In de serre kweekte opa zijn orchideeën. Een secuur werkje waar hij niemand bij nodig had. Bij hoge uitzondering had hij mij een keer mee naar binnen genomen. De ruimte stond vol met terracotta aardewerk en plastic bakjes, zakken met zand en aarde en talloze glazen potten met stekjes op water. Vrijwel de hele kamer was overtrokken met doorzichtig, flapperend plastic. Anders kwam er volgens opa onherroepelijk bladluis op de plantjes. Hij legde uit hoe hij verschillende soorten met elkaar probeerde te kruisen om orchideeën met een nieuwe kleur te laten bloeien. Al die kleuren deden hem 'tenminste op een prettige manier' aan Indië denken, mompelde hij dan voor zich uit. 'Daar bloeien ze zoals het hoort, in het wild of op het erf.' Omdat ik kennelijk niet al te uitbundig reageerde op die ene donkerrode bloem tussen al het plastic, bleef het bij dat ene bezoekje aan zijn kas.

Verder was opa Frederik eigenlijk altijd moe en snel geërgerd. Die zaterdagochtend was ik nog maar net de kamer binnengelopen of ik kreeg al op mijn donder. Terwijl hij met zijn lepel het klontje roomboter uitsmeerde over de dampende havermout op zijn bord, verbood hij mij vandaag 'en trouwens ook de rest van de week' op de piano 'te tingelen'. Gister had ik het veel te bar gemaakt. Dáár had hij natuurlijk die godsgruwelijke hoofdpijn aan te danken! Vanwege de piano heb ik lang gedacht dat migraine een muziekterm was, tot ik er via mijn vader achter kwam dat het om een erfelijke aandoening ging en ik me begon af te vragen of en wanneer een van ons drieën voor de bijl zou gaan.

Aan de ontbijttafel keek omaatje haar man verwijtend aan: 'O *celaka*, laat die jongen eerst even wakker worden, ja!' Om direct daarna mijn hoofd in haar handen te nemen, mij diep in de ogen te kijken en vast te stellen dat ik vast en zeker geweldig veel zin had in een boterham met vlokken. Opa

Frederik zuchtte en begon geïrriteerd zijn pap naar binnen te slurpen: 'Laat hem dan tenminste zijn levertraan slikken, Jo. Krijgt-ie nog iets fatsoenlijks binnen.' Ai! Die drie druppels levertraan waren onbeschrijflijk smerig. De smaak verdween pas na de tweede boterham, waar oma een dikke laag gestampte muisjes op had gestrooid.

Toen opa naar zijn serre verdween, moest ik naast oma op de bank komen zitten. Ze veegde mijn haar opzij en vond dat we vanmiddag maar iets verdraaid leuks moesten gaan doen met z'n tweetjes. Dat opa af en toe zo knorrig deed, moest ik me maar niet te veel aantrekken, zei ze. 'Dat is de oorlog.' Zelden of nooit had hij er iets over losgelaten. Maar ze had er genoeg verhalen en geruchten over gehoord en als er ook maar een fractie overeenkwam met wat er in werkelijkheid met de gevangenen was gebeurd... Het werk aan de spoorlijn waar een op de drie bielsen het graf van een dwangarbeider markeerde... Van zonsopgang tot diep in de avond ontegenlijk hard werken op een bordje rijst en een enkele pisang... Plotseeling keek omaatje me meewarig aan. *Kassian!* Zulk soort verhalen vertelde je toch niet aan een ventje van nauwelijks zeven? Ze haalde een hand door mijn haar en stond op om de koekjestrommel uit de provisiekast te pakken. Toen ze me zag aarzelen tussen een mergpijpje en een kletsmajoor kreeg ik van allebei één.

Jawel, vóór de oorlog was alles anders. Een diepe zucht. Haar ogen dwaalden over de schoorsteenmantel, langs de foto's van haar zoons en haar echtgenoot. 'Kijk, zo zag je omaatje d'r vroeger uit.' Ze hield een lijstje voor mijn neus met de foto van een soort filmster. Even dacht ik dat ze me in de mailing zat te nemen maar algauw herkende ik haar gulle lach. Ze stond erop in vol ornaat, gedoseerd opgemaakt, opgestoken haar met een orchidee aan de zijkant, bloemetjesjurk, een vest over haar blote schouders. Dat was op háár dag, vertelde ze, al trouwde ze dan met haar neef. Want omdat opa Frederik indertijd al in Indië werkte, was ze 'met de handschoen' getrouwd. Ze pakte een andere foto. Wat die neef, een heel

andere man, die geen enkele gelijkenis met mijn grootvader vertoonde, precies uitspookte op die foto behalve dan dat hij inderdaad handschoenen droeg en zijn arm door die van oma had gestoken, snapte ik niet zo goed.

Snel haalde omaatje de volgende foto te voorschijn: 'Kijk, het liefst zie ik hem zó.' Vermoedelijk had ze de foto kort geleden in het lijstje gestopt: het beeld was wazig en gelig en er zaten karteltjes aan de randen. Toch onderscheidde ik een knappe man die trots in de camera grijnsde. 'Rijzig en rechtop van lijf en leden, vind je ook niet?' Ze bezwoer mij dat ze niet zomaar voor hem was gevallen. Een 'moordvent' was het, vooral door die 'peilloos diepe blauwe ogen'. De lichte zomerkostuums die hij droeg, met bijpassende hoed en wandelstok; nee, die kon in Batavia echt niet ongezien over straat!

Toen ik opa later op de dag de kamer zag binnenschuifelen, moest ik al mijn fantasie aanspreken om er de trotse meneer van vroeger in te herkennen. Ik kende hem alleen als een oude man met diep voorovergebogen schouders, ingevallen wangen, holle ogen en een slecht gebit. En van twee pakjes Mantano zonder filter per dag werden zijn tanden er ook niet witter op. Met opa's hoofd als voorbeeld hoefde je geen goede tekenaar te zijn om de lijnen van een schedel vast te leggen. Zijn motoriek had iets plichtmatigs. Ook leek er iets dwars te zitten tussen zijn schouderbladen, waardoor zijn hoofd naar voren was geknakt.

's Middags gingen oma en ik op de fiets naar de stad. Haar fiets piepte en kraakte, de bagagedrager wiebelde. Maar als ik achterop ging zitten en mijn armen stevig om haar middel klemde, kon er volgens omaatje weinig mis gaan. Terwijl haar gebloemde hoofdoekje klapperde in de wind stak ik voor de zekerheid beide handen in de zakken van haar regenjas.

Even later zaten we in de grote zaal van bioscoop Rex. Daar draaide *Bambi* in de matineevoorstelling. Ik had nooit eerder een film op zo'n groot doek gezien en de kleuren en geluiden waren overweldigend. Op driekwart van de film stond

het hele bos in lichterlaaie en kneep ik m'n ogen dicht. Ik schoof tegen oma aan en greep me vast aan het ceintuur van haar jurk. Ze streek met haar vingertoppen langs mijn wang, kneep even in m'n neus en fluisterde in mijn oor dat het maar een tekenfilm was. Een hele beste weliswaar, maar zulke dingen gebeurden niet in het echt. Om van de schrik te bekomen gingen we na afloop naar de ijssalon van Ben Ebbing. Had ik eenmaal een hapje genomen van de coupe vanille-ijs met wafels en merengue, dan zou ik volgens omaatje meteen snappen waarom ook mensen van ver buiten de stad hier een ijsje kwamen halen. Voor zichzelf bestelde ze een dame blanche met extra slagroom.

's Avonds kreeg ik geen hap door m'n keel. Mijn hoofd voelde loodzwaar en er rommelde van alles in mijn buik. En dan vond ik ook nog eens draadjesvles op mijn bord. Ook de aardappelen met jus liet ik onaangeroerd. Opa keek me hoofdschuddend aan. Zijn vrouw kreeg een verwijtende blik te verduren: 'Tja, dat krijg je als je die jongen volstopt met koekjes en ijscó's.' Omaatje haalde haar schouders op. Wel vond ze dat we het toetje vanavond maar beter konden overslaan.

Voor ik naar bed ging, nam ze me onder handen in de badkamer. Ze haalde een lauw washandje met zeep over mijn gezicht, oksels en schouders. Een echte wasbeurt zat er niet in. Achter mij klonk het klotsen van bewegend water en ik wist dat ik niet achterom moest kijken. Die ochtend waren opa Frederik en oom Anton, de broer van mijn vader die overal een grap van maakte en mij altijd grijnzend een meter of wat de lucht in slingerde zodra hij me te pakken had, gaan vissen op de Loosdrechtse Plassen. Thuis hadden ze de vangst losgelaten in bad. Volgens opa kwam het de smaak ten goede wanneer de brasems en soms zelfs een snoekbaars eerst nog wat rondjes zwommen voordat oma hun kop eraf sneed. Ik had haar ook weleens in de weer gezien met een tegenspartelende paling. Het geluid van de gladde huid op de houten keukenplank klonk harder en krampachtiger dan ik voor mo-

gelijk hield. Zo'n wit stukje vis op een toastje was best lekker, maar ik hoefde niet te zien waar het precies vandaan kwam.

Nadat omaatje mij had afgedroogd en ik mijn pyjama van de haak aan de binnenkant van de badkamerdeur had gepakt, kon ik er niet omheen. Ik was als de dood dat ik mijn evenwicht zou verliezen en voorover in bad zou donderen. Daarom moest ik mijn ogen wel open houden. Zodra ik vier, vijf grote, grijsgroene vissen door het bad zag schieten, keerde mijn maag zich om. Net op tijd haalde ik de wc op de overloop. Stukjes wafel in een geeloranje plasje. De bittere smaak was een stuk heftiger dan de levertraan van vanochtend en liet zich nauwelijks door tandpasta verdrijven.

Opnieuw haalde omaatje het washandje over mijn wangen. Daarna hield ze de buitenkant van haar pols tegen mijn hals. Ik had toch geen kou gevat? Ze vertrouwde het niet en voor de zekerheid moest ik m'n pyjama weer uittrekken en in het dubbele ledikant in opa en oma's kamer gaan liggen; opa kon best een nachtje in de logeerkamer. Uit het kastje naast de grote kaptafel haalde ze een blauw potje tevoorschijn. Vicks Vaporub stond erop. Gekke naam. Ze had het deksel er nog niet vanaf gehaald of de kamer vulde zich met een sterke eucalyptusgeur. Zorgvuldig smeerde ze de witte, vette zalf op mijn borst, schouders en rug. Daar zou ik zeker van opknappen. Het voelde eerst een beetje koud aan, zei ze, maar straks zou het lekker gaan gloeien.

Daarmee had ze niets te veel gezegd. Algauw spoelde de hitte in golven door me heen. Naar adem happend viel ik weg in de kussens. Eerst stond alleen het bos in brand. Konijnen, hazen, otters, vossen, dassen, herten en hermelijntjes sprinten vanaf de bosrand hun redding tegemoet. Hun leven hing ervan af, dat zag je zo. Daarna verspreidde het vuur zich razendsnel over de kaptafel, de gordijnen, het vloerkleed en het ledikant, tot zelfs de dekens vlam begonnen te vatten. Geen denken aan dat ik naar het zwembad aan de rand van de kamer kon uitwijken. Dat zat tjokvol veelkoppige vissen met wijd opengesperde bekken. Het gesis en geknetter van het

vuur werd oorverdovend. De eerste vlammen likten al aan het plafond. Toch bleef ik wanhopig omhoog kijken. Alle regen komt van boven.

Toen ik wakker schrok, was het stil in huis. Buiten aarde-donker. Er lag een nat washandje op mijn voorhoofd. Druppels sijpelden langs mijn wangen. Omaatje stond naast het bed met een mok warme anijsmelk. Ze stopte een extra kussen in mijn rug en hielp me overeind. 'Mannetje toch, je hebt het flink te pakken. Zo ben je net je vader. Die blauwe ogen van jullie gaan al generaties mee. Twaalf was-ie, maar ik zie hem nóg voor me liggen op z'n veldbedje. Het is een wonder dat-ie het gered heeft.'

Ze voelde opnieuw met haar pols onder de kraag van mijn pyjama en stelde vast dat het gelukkig meeviel met de koorts. 'Lang niet zo erg als destijds met je vader. Tss, die kon je niet eens aanraken, zo heet.'

Toen begon ze te vertellen, zomaar, in het wilde weg. Over die keer dat haar 'Fredje' aan de dood was ontsnapt. Hoe hij net als ik had liggen ijlen van de koorts. Dat hij in blinde paniek pardoes uit bed was gesprongen, schreeuwend om water en zoetigheid. Vaak ook begon hij zomaar te schelden in het Maleis: '*Puki ayam, puki ayam.*' Ik wist toch wat dat betekende? Niet? Nou, dat was maar beter ook.

Dagen en nachten had oma naast het veldbedje gezeten. Zodra hij zijn ogen open deed, probeerde ze zijn aandacht vast te houden, zo bang was ze dat hij helemaal niet meer wakker zou worden. Dan ging ze maar verhaaltjes vertellen, over vroeger, over Holland. Wist zij veel. Als ze hem maar ergens mee kon afleiden. Oma nam zachtjes mijn neus tussen duim en wijsvinger: 'Kijk, ik kan zien dat jij nu naar me luistert. Maar het was of je vader in een heel andere wereld zat. Dan lag hij me aan te kijken met die grote blauwe kijkers, van heel ver weg. Ik had geen idee of hij er iets van begreep. Soms dacht ik dat hij me voor het eerst zag. Alsof hij geen benul had wie hij voor zich had. Wie was dat mens dat al die onzin zat uit te kramen? Had hij daar soms om gevraagd? Ik begreep

er niets van. Pas veel later begon ik te vermoeden wat er met hem was gebeurd.'

Oma haalde diep adem en slikte iets weg. Ik nam een klein slokje anijsmelk. Het liefst zou ik weer gaan slapen – de angst voor de volgende griezelige droom nam ik op de koop toe –, maar oma was nog niet klaar met haar verhaal. Want een week later kreeg Fredje een acute blindedarmontsteking. Ja, wat dacht ik, daar moest onmiddellijk het mes in natuurlijk. Direct na de operatie kwam er een longontsteking overheen. Volgens omaatje hadden ze in een hoek van de behandelkamer al een kistje voor hem klaargezet. Na een week verkeerde hij buiten levensgevaar, maar het herstel ging stapje voor stapje omdat er geen enkele kracht meer in dat kleine lijfje zat. Nog maanden zou het duren voor de artsen hem weer enigszins gezond verklaarden. Tegen die tijd was hij met krap dertig kilootjes net sterk genoeg voor de overtocht naar Holland.

De volgende ochtend voelde ik me iets beter. Wel was ik nog misselijk en verder dan een droog beschuitje kwam ik niet. De levertraan mocht ik overslaan. Ik moest binnen blijven van oma, rusten op de bank. 's Middags speelden we halma en hielp ik haar met de legpuzzel van vijftienhonderd stukjes. Omdat ik nog koorts had, moest ik 's avonds opnieuw naast oma in het grote bed komen liggen. Toen ze me stevig insnoerde onder de dekens, vroeg ik of ze me uit het dikke sprookjesboek wilde voorlezen. Dan wist ik tenminste zeker dat ze geen nieuwe verhalen over mijn vader ging vertellen.

Fred | Hilversum, 1948

Waren het de muggen die het al de hele nacht op hem hadden voorzien? Of toch het loeien van de sirene? Voor hetzelfde geld was het de schelle schreeuw van een van de mannen die buiten de wacht hielden. Of het galmen van de bel, in alle vroegte, waarop iedereen als de sodemieter naar de binnenplaats holde. Nee, toch eerder de echo in de rioolbuis. Vluchtig geritsel. Dat kon afkomstig zijn van ratten, maar net zo goed van de grote jongens die hem op kousenvoeten achtervolgden.

Hij schoot overeind. Elk gerucht was uit de lucht, op slag verstomd, zo leek het. De stilte overviel hem, deed pijn aan z'n oren. Het gepiep van de deurklink moest het laatst tot hem zijn doorgedrongen, voorafgegaan door de krakende treden van de zoldertrap. Hij veegde het haar uit zijn ogen, kletsnat was het. Ook zijn rug en schouders waren vochtig en klam. Terwijl het direct boven de dekens stervenskoud was; hij hoefde het bedlampje maar aan te knippen om zijn adem te kunnen zien. Zeker, van tevoren had hij gehoord en gelezen over de seizoenen in Holland. Ze hadden er alleen niet bij verteld hoe het voelde en welke uitwerking de wisselingen op zijn gestel zouden hebben. Hij liet zijn handen onder de dekens naar beneden glijden. Halverwege was het onderlaken doorweekt. Het schrijnende gevoel aan zijn onderrug en lager was er ook weer. Voorzichtig haalde hij zijn vingers over het pijnlijkste gedeelte. Ook daar had hij geen licht voor nodig. Hier voelde het vocht dikker aan. Zodra hij zijn vingertoppen bij zijn neus had gebracht, wist hij genoeg. Nu maar hopen dat het niet nog grotere vlekken maakte in de matras.

Plotseling hoorde hij de veren van zijn bed en dat kwam niet omdat hij zich omdraaide. Ditmaal knipte hij wel zijn bedlampje aan. Zat z'n moeder verdorie alweer op de rand van

het bed! Ze hield hem een mok voor. Afgaand op de geurende damp kon er niets anders dan kleverige anijsmelk in zitten. Nee, dáár zat hij op te wachten na zo'n droom! Water moest hij hebben, ijskoud water, liefst met een hele vracht ijsblokjes erin. Zag hij het goed? Ze had warempel ook een nat washandje meegenomen. 'Ma, hou daar alsjeblieft mee op! Ik ben verdorie geen kleuter meer. Ik red me heus wel. Het ging daar al die tijd ook prima zonder jou.'

Moest je net zijn moeder hebben. Terwijl je zou zweren dat ze hem zo onderhand een beetje in de peiling had, begon ze zich voor de zoveelste keer uit te putten in troostende woordjes: 'Ach jongen toch! Je hebt het weer zwaar te pakken. Ik kon je beneden horen krijsen. Rustig nou maar, ik heb warme melk voor je gemaakt, drink een beetje, dan zal ik intussen een stel droge lakens voor je pakken...'

Het volgende moment sloeg hij haar de mok uit handen. De anijsmelk vloog in een boog tegen de muur. Ze had erom gevraagd. Wat dacht ze nou helemaal? Vijftien was hij. Dan zat er toch geen moeder meer aan je voeteneinde? Hij zag hoe ze kalm overeind kwam, al deed het verbitterde trekje om haar mond anders vermoeden. Ze raapte de beker van de grond – de mok in de ene hand, het oor in de andere – en liep de kamer uit.

Hij hoorde hoe ze naar beneden ging om uit de linnenkast op de overloop schone lakens te pakken. Terug in de kamer veegde ze met een theedoek de melk van de muur en van de vloer, stoïcijns. 'Morgen zal ik het schoonmaken met groene zeep.' Met een hoofdknikje maande ze hem op te staan zodat ze het bed kon verschonen. 'Of je nou wil of niet: van de week ga ik met je naar de dokter. Zo kan het echt niet langer.' Ze kon nog zo haar best doen om streng te klinken, in haar toon overheerste mededogen. Alsof hij daar ook maar iets mee opschoot.

Eigenlijk verbaasde hij zich al niet eens meer over haar gelaten reactie. Het begon er steeds meer op te lijken dat zijn moeder hem zijn woede-uitbarstingen bij voorbaat vergaf.

Kennelijk wilde ze hem het gevoel geven dat ze het allemaal begreep, uit de al te nadrukkelijke behoefte om te compenseren. In zekere zin kon hij daar nog wel in komen. Hij had ook een zware periode achter de rug. Maandenlang had hij moeten vechten, zonder ouders, aan zijn lot overgelaten, helemaal in zijn eentje. En daar was hij geheel op eigen kracht weer uitgekomen. Maar of dat ook een gegronde reden was om hem voortaan voortdurend de hand boven het hoofd te houden? Het werkte alleen maar averechts. Een jongen die een beker melk uit de handen van zijn moeder mept, verdiende een aframmeling. Op zijn minst. Ze hoefde beneden zijn vader maar in te lichten of hij stroopte zijn mouwen op en pakte een van zijn versleten sloffen. Door hem zijn straf te laten ontlopen, bevestigde ze alleen maar wat hem was overkomen.

Hij liep de zoldertrap af en leegde zijn blaas, al wist hij weinig meer dan een paar donkergele druppels in de toilet-pot te mikken. Daarna hield hij in de badkamer een tijdje zijn hoofd onder de koude kraan. Terwijl hij zijn gezicht droogde, hoorde hij zijn moeder de zoldertrap afgaan en de deur van de slaapkamer van zijn ouders achter zich dicht doen. De barse stem van zijn vader werd er nauwelijks door gedempt: 'Onzin! Die jongen mankeert niets! Denk erom, je gaat verdorie geen juffershondje van hem maken; hij wordt vanzelf groot en sterk. Ga hem nou alsjeblieft geen complex aanpraten. Straks denkt-ie nog dat er écht iets met hem aan de hand is. Iedereen heeft zo z'n eigen manier om dingen te verwerken.'

Zijn moeder klonk voor haar doen ongemeen fel: 'Toch ga ik van de week met hem langs bij Bartels. 't Is maar dat je het weet. Ik vertrouw het niks.'

'Tss, Jo, wat weet zo'n dokter nou? Die is nog nooit over de grens geweest en heeft geen idee van de omstandigheden daar, de heersende ziektes, het gebrek aan hygiëne...'

Geheel tegen haar gewoonte in viel zijn moeder hem in de rede, bezorgd en boos tegelijk: 'Het is nu voor de vierde keer in korte tijd dat ik midden in de nacht zijn lakens moet ver-

schonen. Door en door nat zijn ze. En onder de bloedvlekken.'

Hij kreeg niet de indruk dat zijn ouders naar elkaar luisterden. 'Als jij zo nodig met hem naar een dokter wil... je gaat je gang maar. Ik kan je nu al vertellen wat-ie gaat voorschrijven. Vitamine C en D, extra calcium voor z'n botten, misschien nog wat staalpillen.'

Zijn moeder werd overstemd door vier slagen van de koekeksklok beneden. Uit de flarden die tussendoor de overloop bereikten maakte hij op dat ze voet bij stuk hield: '... toch geen kwaad? ... tenminste zekerheid. Zeg nou zelf... weten wij...? ... in vredesnaam met hem uitgespookt...?'

Reflexmatig bleef hij hangen op de overloop. Moest hij soms z'n handen tegen z'n oren drukken? Ze hadden het nog altijd over hem, zo veel was duidelijk. Nou, dat konden ze lekker doen met z'n tweetjes. Inderdaad, wisten zij veel over die laatste periode. En hij ging het ze niet vertellen ook. Wat zou het nog uitmaken? Wie had enig idee van wat die rotzakken hadden gedaan? Geen mens zou hem, een ventje van vijftien dat eruitzag als amper elf, geloven. Nog afgezien van de angst en schaamte om er de woorden voor te vinden. Op het laatst zou hij er zelf ook geen waarde meer aan hechten. Dan bleef het bij een nare droom, eentje die misschien terug kwam af en toe, maar op den duur vanzelf zou slijten. Gaandeweg verloren de details hun scherpte en werd de angel eruit getrokken. Een akelige maar vage herinnering zou overblijven want wie kon het verder navertellen? Hij had geen getuigen, lotgenoten kende hij evenmin. Dat wilde hij graag zo houden; het bevorderde het slijtageproces. Hij zou die periode zelf wel afsluiten. Zand erover, volgende hoofdstuk. Precies zo had zijn vader het hem verteld toen ze op de boot zaten. Niet omkijken, hooguit een enkele keer terugdenken aan het witte huis, aan de geurende jasmijn achter in de tuin, het lekkers van de baboes... Maar wel met mate, hij moest niet zwelgen in een voorgoed verloren tijdperk.

'Jo, hoe zou ik dat moeten weten? Ik zat heel ergens anders en daar gaan we het ook niet meer over hebben.'

Zijn moeder zweeg om daarna met grote stelligheid terug te komen op haar voornemen: 'Bartels kan hem op zijn minst laten onderzoeken. Urine, ontlasting, bloed. Ik wil gewoon zoveel mogelijk gegevens.'

'Nou, dan doe je dat toch? Ik hou het op de overgang naar hier, de wisseling van klimaat. En anders misschien malaria. Daar zal hij helaas mee moeten leven. Als aandenken aan de tropen.'

'Schei uit met dat cynische gedoe, wil je! Als het malaria is, hebben ze daar toch wel een middeltje tegen? Om de pijn te verzachten. Het arme schaap heeft...'

Ze werd op haar beurt onderbroken door het lage gebrom van haar echtgenoot: 'Dat verleden neemt niemand ons af. We kunnen het nu eenmaal niet terugdraaien. Maar des te sterker staan we in de toekomst. Zeker Fredje, die jongen komt er heus wel.'

Automatisch krulden zijn mondhoeken omhoog. Zo hoorde hij het een keer van een ander. Van zijn bloedeigen vader nog wel en die was niet bepaald scheutig met complimenten, schouderklopjes of andere blijken van vertrouwen of waardering. De man had al genoeg aan zichzelf en wat-ie allemaal met zich mee moest torsen. Geen wonder dat zijn schouders zo naar voren hielden. Niemand in huis die de naam van het land hardop durfde uit te spreken, maar soms was het of alles in het teken stond van wat zich daar had afgespeeld.

De volgende ochtend kwam hij pas uit bed nadat zijn moeder drie keer onderaan de zoldertrap had staan blèren. Er zat lood in zijn benen en er was een ingrijpende verbouwing gaande in zijn hoofd. Moest hij zich ziek melden? Liever niet. En dan een dag of wat later zeker weer zo'n volstrekt bezopen briefje van zijn moeder bij de claviger inleveren: 'Wegens een lichte ongesteldheid is onze zoon Fred de afgelopen dagen niet in staat geweest de lessen bij te wonen.'

Wat nou ongesteld? Hij was verdorie geen meisje! En bovendien, wat moest hij de hele dag hier thuis? Tien tegen één dat zijn moeder hem met al haar geëmmers zou overstelpen. Net of ze iets had goed te maken. Haar gejeremieer werkte op zijn zenuwen en zijn koppijn werd er alleen maar erger van. Dan ging hij nog liever gewoon naar school.

Kort daarna zat hij zich op de fiets te vervloeken waarom hij geen extra trui had aangetrokken. Hoe verzonnen ze het om in april van die ijskoude regen naar beneden te laten kletteren? Zonder om zich heen te kijken fietste hij naar het gym. Doof voor het getoeter om zich heen, blind voor de grijze huizen en kille kantoorgebouwen. Verstijfd kwam hij aan op het schoolplein, vlak voor de tweede bel. Hij sprintte het grauwe, donkerrode gebouw in. Dat wil zeggen, alleen als de zon er uitbundig op scheen – hij kon zich vaag een zonnige ochtend voor de geest halen – viel vast te stellen dat de gevel van het schoolgebouw ooit uit rode baksteen moest zijn opgetrokken. Het grootste deel van de tijd was alles wat Hilversum nog een beetje kleur had kunnen geven opgeslokt door wolken, nevel of mist. Met een schamper lachje moest hij denken aan de tekenleraar op de eerste verdieping die vol vuur de eindeloze hoeveelheid schakeringen van de kleur groen probeerde te verklaren. Al had de man groot gelijk, het was bespottelijk om hier in Hilversum een verhaal over groentinten op te hangen. Goedbeschouwd was hij de enige in de klas die met eigen ogen had gezien wat de beste man bedoelde. De omgeving van school en ouderlijk huis had doorgaans weinig meer dan schimmel- en mosgroen te bieden of je moest die aartslelijke afvalbakken meetellen. Met groot plezier zou hij iedereen een keer meenemen naar het land waar hij vandaan kwam. Daar keek je je ogen uit, tot je er kleurenblind van werd.

Ook de terugtocht van school kwam neer op een regelrechte bezoeking. Thuis bij de gashaard probeerde hij minutenlang

zijn dode vingers weer tot leven te wekken. Bezwerend hield hij zijn handen boven de met water gevulde kommetjes die zijn moeder altijd op de kachelplaat zette om te voorkomen dat de lucht in de huiskamer te droog werd. Hun huid had het volgens haar toch al zo moeilijk, gewend als ze waren aan het extreem vochtige tropenklimaat. Kon je donder op zeggen: was hij eenmaal opgewarmd, werd hij om een boodschap gestuurd. Brood, koffie en beleg. Zijn moeder stopte hem een briefje van vijf toe. 'Let je wel goed op bij het wisselgeld?' 'Ja ma, tuurlijk ma...'

Hij liep naar de kruidenier drie straten verderop, aan het plein met het aangeharkte plantsoentje waar mensen hun hond uitlieten. Nog zo'n bespottelijke gewoonte van de Hollanders: je had toch geen hond om die een paar keer per dag uit te laten? Een beetje hond snoof en snuffelde rond op het erf waar meer dan genoeg bomen, struiken en hoekjes te vinden waren. Zolang zo'n beest het huis maar bewaakte en alarm sloeg als er onraad dreigde, kon het heus wel ergens zijn boodschap kwijt.

Toen hij de deur van de winkel opendeed, begon er meteen een koebel te rinkelen. Binnen rook het naar schoonmaakmiddel. De kruidenier droeg een potlood achter z'n oor en vroeg wat hij voor de jongeheer mocht betekenen. Nou, dat wist de jongeheer toevallig vrij precies: een heel gesneden melkwit, twee ons in plakken gesneden jong belegen kaas, een half pondje koffiebonen en een pot vruchtenjam. De man liep naar achter langs de schappen en legde even later de bestelling op de toonbank. Daar woog hij kaas en koffiebonen en stopte het in papieren zakjes. Vervolgens haalde hij het potlood achter z'n oor vandaan en sloeg hardop aan het rekenen. Of hij maar even drie gulden en vijfentachtig cent wilde betalen. Pardon, dat kwam neer op een fortuin voor die paar simpele boodschappen! Niets van verrassing laten merken maar onmiddellijk de met volle overtuiging gespeelde verontwaardiging in de strijd gooien, precies zoals hij dat van de baboes had meegekregen. Meteen zag hij de vrouwen

weer voor zich, elke dag gehuld in wijde sarongs die tot vlak boven hun enkels zwierden, met een ruimvallende blouse erboven en de zachte linnen doeken waarin ze hem de eerste jaren over de schouders bonden wanneer ze hem meenamen naar de markt. Hij voelde hun warme handen, kon hun geruststellende stemmen horen. Geen enkele keer hadden ze hem rechtstreeks aangesproken, het ging altijd in de derde persoon. 'Hé wha, sinjo Pretje gaat wat lekkers eten. Adoe, sinjo Pretje moet gaan slapen.' Zo dichtbij als de baboes altijd waren, zo netjes bewaarden ze de vanzelfsprekende afstand tot de zoon van hun meester en meesteres. Ook en juist met deze aanspreekvorm die nog het meest in de buurt van zijn voornaam kwam. Nooit zouden ze zijn naam over hun lippen krijgen zonder de titel jongeheer ervoor te zetten. Zoals ze er ook nooit in zouden slagen de eerste letter van zijn naam naar behoren uit te spreken. Geen enkele Javaanse tong die was berekend op de f.

De winkelier stond hem ongeduldig aan te kijken. Die dacht zeker snel zaken te kunnen doen. Nou, dan had hij toevallig de verkeerde voor zich. Voor de vorm zou hij zijn bod nog vooraf kunnen laten gaan door het obligate '*Boleh tawar?*', omdat er op de *pasar* bij uitzondering verkopers tussen stonden die met vaste prijzen werkten, maar vermoedelijk was deze man het Maleis niet machtig. Dus riep hij uit: 'Wáát! Drie vijftientig? Voor een beetje kaas, koffie, brood en jam? Twee vijftientig en geen cent meer. Anders haal ik het wel ergens anders.'

Het moet gezegd: de winkelier speelde het spel al net zo overtuigend. Hij leek zelfs kwaad te worden: 'Zeg vlegel, wat denk jij wel? Dat ik me hier een beetje de kaas van het brood laat eten? Als ik drie vijftientig zeg, dan heb je dat te betalen! We zijn hier potjandorie niet op de veiling!'

Beleefd blijven, onder alle omstandigheden: 'Mijnheer, dat u mij voor een vlegel aanziet, zal ik u niet euvel duiden. Ik weet het goed met u gemaakt: we ronden het af op een rijksdaalder.'

Nu keek de kruidenier hem pas echt wantrouwend aan. 'Zeg, ben jij nieuw hier of zo? Kom je van een andere planeet? Scheer je weg, ik verkoop niet aan bedelaars!'

Een misverstand zeker. Of was de man niet goed bij z'n verstand? 'Mijnheer, het is niet mijn bedoeling u boos te maken. Ik moet die boodschappen ook maar halen voor mijn moeder.'

'Nou, zeg dan maar tegen je moeder dat ze je om te beginnen manieren bijbrengt. Jij komt mijn winkel niet meer in. Wegwezen nu! Beetje staan afdingen hier!'

Dan niet, verwaande kwast! Het ongenoegen was wat hem betrof geheel en al wederzijds. Nooit zou hij inkopen doen bij zo'n uitzuiger. Hij liet zich de les niet lezen door de eerste de beste kruidenier. Het was eerder andersom. Hij was namelijk niet voor niets een paar wereldzeeën overgestoken en dat zouden ze weten ook hier in dit mistroostige bibberlandje.

Vervolgens zat er niets anders op dan naar de concurrent te lopen. Thuis met lege handen aankomen was zijn eer te na. De tweede kruidenier lag nog eens vier straten verder en het speet hem dat hij niet op de fiets was gegaan. In deze winkel bleek het een stuk drukker en terwijl hij op zijn beurt stond te wachten, viel het hem op dat de vrouwen die vóór hem hun boodschappenlijstje afwerkten tot op de cent nauwkeurig het gevraagde bedrag neertelden. Niks afdingen. Ze waren hier volslagen *mataglap* met z'n allen, al begon het hem wel te dagen dat de dame achter de kassa hier vermoedelijk evenmin gediend zou zijn van prijsonderhandelingen. Allemachtig, als het zo moest allemaal. Uiteindelijk bleek hij met dezelfde boodschappen een dubbeltje goedkoper uit dan bij de eerste winkel.

Toen hij twee weken later uit school kwam, had zijn moeder haar jas al aan en haar gebloemde doek onder haar kin ge-

knoopt. Zonde: veel liever zag hij haar gitzwarte haar golven op de wind. Ze moesten zich nog haasten ook omdat Bartels extra tijd had vrijgemaakt om de uitslagen van het lab te bespreken en dan was het wel zo netjes om op tijd te komen. Voor hem had het niet gehoeven. Wat kon een huisarts nou helemaal uitrichten? Zo'n figuur had dan misschien gestudeerd, droeg een witte jas en kon ongetwijfeld recepten uitschrijven, maar hij had niet de geringste illusie dat hij daar ook maar iets mee opschoot.

Wat was er nou eigenlijk aan de hand? Goed, het kwam voor dat hij 's nachts drijfmat wakker schrok, maar iedereen had toch weleens een nachtmerrie? En dat er bij het hoesten soms een beetje bloed in het rond vloog, ach, dat kon de beste overkomen. Hij had zich waarachtig wel beroerder gevoeld. De twee maanden in het ziekenhuis had hij overleefd, de gevoelsmatig nog veel langere boottocht had hij doorstaan, om maar te zwijgen over de periode die eraan vooraf was gegaan...

De spreekkamer was sober ingericht. Bruine meubels, grijsgroene vloerbedekking en de onvermijdelijke schemerlamp. In de hoek stond een levensgroot skelet, aan de muur tekeningen van spierweefsels en zenuwbanen. Tussen de half geopende vitrages keek hij uit op een binnenplaatsje waar potten met viooltjes en oranje bloemetjes stonden uitgesteld, om het geheel nog enigszins op te vrolijken. Verdomd, die noemden ze hier Afrikaantjes. Pure armoede als je het hem vroeg. Dan nog liever de serre met orchideeën van zijn vader.

Zijn moeder schoof nerveus heen en weer op haar stoel. O, mocht ze haar overjas uittrekken van de dokter? Zo lang zou het toch niet duren, wel? Ze deed haar hoofddoekje af en schoof een streng haren naar achteren. Een lichte trilling in haar vingers. De arts keek hen niet onwelwillend aan van achter zijn bureau. Hij haalde het ronde brilletje van zijn neus en boog zich naar voren. 'Mevrouw, ik begrijp uw zorgen maar al te goed, maar ik kan u meteen geruststellen. Die jongen van u is kerngezond. Bloed, urine, ontlasting; alles negatief.

Mijn collega's in het lab hebben niets verontrustends kunnen ontdekken.'

Onmiddellijk klaarde ze op. Zelf was hij allerm minst verbaasd over de uitslag, al kon hij dat niet helemaal los zien van de manier waarop de arts hem aanduidde: als een object, puur klinisch. Alsof hij daar helemaal niet in de kamer zat. De dokter wilde hem voor de zekerheid nog onderzoeken. Hij schrok, voelde hoe zijn schouders samentrokken, maar de man keek hem vastberaden aan. Of hij de behandelkamer in kon gaan en zo vriendelijk wilde zijn zich uit te kleden. Zijn onderbroek mocht hij aanhouden. Die had hij trouwens geweigerd uit te trekken; wat dacht zo'n man wel? Wat voor onderzoek? Hij moest zijn handen thuis houden. Zou zijn moeder ingrijpen als het nodig was? Weinig kans. Met een kort knikje gaf ze hem te kennen dat hij het kamertje in moest en de dokter moest gehoorzamen.

Werktuiglijk hing hij zijn kleren aan een haakje. Zodra hij de koude doktershand op zijn schouder voelde, probeerde hij zijn ademhaling zo diep mogelijk naar beneden te brengen en zich te concentreren op het getekende skelet dat aan de muur hing. Zoveel mogelijk spieren uitschakelen en aan iets leuks denken. Niet aan de baboes! Hun zachte, warme handen vielen hier met geen mogelijkheid op te roepen. Het balkon van het witte huis was beter.

Gelukkig had het onderzoek weinig om het lijf. Hij werd gemeten en gewogen. De dokter beklopte borst en schouders terwijl hij met een stethoscoop aandachtig naar zijn keelklanken luisterde, betastte zijn oksels en liezen, waarbij het maar weinig scheelde of hij had hem in een reflex een flinke schop verkocht, bestudeerde uitvoerig zijn tong en liet hem tot slot nog een paar kniebuigingen maken. Bartels zweeg tijdens de controle, al liet hij wel een verbaasd en bedachtzaam geluid ontsnappen toen hij zijn rug en schouders inspecteerde: 'Die moedervlekken, zitten die er allang?' Ja zeg, wat was dat nou voor een vraag? Wist hij veel, wanneer bekeek je nou je eigen rug? 'Geen idee, dokter.' De vingers zwierven over zijn rug en